

THANAS ZIKO

BIBLIOTEKA
SHTETIT

92
771

SPIRO
XHAI

92
771

SPIRO XHAI

R

THANAS ZIKO

SHTËPIA BOTUESE E «LIBRIT POLITIK»

NJË EMËR QË MBETI NË HISTORI

Nëntori kishte ardhur atë vit me furtuna të njëpasnjëshme dhe shira të pambaruara. Përrenjtë e maleve qenë fryrë sa asnjëherë tjetër, duke përmbytur fshatra, fusha e lugina. Lumenjtë vërshonin me rrëmbim mbi shtratin e tyre të ngushtë dhe gjëmonin si bisha të tërbuara.

Një çetë e vogël, që vinte nga mali, arriti në breg të lumit Drino që sa i urtë është në verë, aq i papërmbajtur dhe i egër bëhej në dimër. Nata ishte e errët pus. Nuk shihej asnjë yll në qiell, asnjë shenjë drite përreth. Vetëm andej nga kalon xhadeja, buzë kodrave të zhveshura, dukeshin herë pas here drita shumëgjyrëshe. Armiku, i struktur në disa bunkerë pranë urave dhe kryqzimeve të rrugëve, kërkonte të largonte frikën me anë të këtyre fishekzarreve (se nata është me barrë, thotë populli, dhe nuk dihet se ç'mund të lindë e ç'mund të ndodhë). Një natë e tillë e shqetësuar s'mund t'i sillte gjë tjetër armikut, përveç goditjeve të befasishme dhe humbjeve të papritura.

Mesnatë. Çeta ndodhej në kërthizën e Fushës së Dropullit të kthyer në moçal. Lumi duhej kaluar

para se të agonte dita e re. Po si mund të kapërcej
hej një lumë i fryrë tejpërtej, që oshëtinte si një
sundimtar i plotfuqishëm i kësaj nate dimri?

— Të gjejmë disa kuaj, — tha komisari.

— Edhe me kuaj vështirë do të jetë të kalojmë
matanë. Lëre pastaj që, sa të gjenden kuaj e të
bëhet kalimi një nga një a dy nga dy, do të jetë
gdhirë. Lumi duhet të kapërcehet shpejt dhe pa
zhurmë, se armiku përgjon. Ai ditën ka të fortë
syrin, ndërsa natën veshin, — tha me gjakftohtësi
komandanti.

— Atëhere?

— Të bëjmë një zinxhir të fortë, — propozoi
një partizan i shkurtër, që sapo kishte lënë hoste-
nin e kishte rrëmbyer pushkën dhe i njihte mirë
ato vende, ashtu si njihte po aq mirë edhe huqet e
lumenjve e të përrenjve.

— Zinxhir? Po me se?

— Me duart tona!

Çeta ishte e vogël, por zemrën e kishte të
madhe dhe idealin, për të cilin kishte marrë armët
për të luftuar, e kishte të lartë. Dhe zinxhiri i duar-
ve të partizanëve, i farkëtuar nga zjarri që flakë-
ronte në zemrat e tyre, e munda hovin e papërmbaj-
tur të lumit të turbullt...

Atë natë nuk ishte vetëm ajo çetë e vogël në lë-
vizje. Ashtu si zbresin me rrëmbim përrenjtë nga
malet, ashtu lëviznin pa pushim nga të gjitha anët
guerriljet e fshatrave, çeta të reja e batalione të
sapoformuara. Fshatarët kishin lënë parmendën e
bujkut e kërrabën e çobanit dhe kishin zënë push-
kën e luftëtarit.

Ishin ditë plot ngjarje, ndryshime, përmbysje.

Telegrafi partizan punonte pa pushim. Lajmet vinin njëri pas tjetrit: «Libohova, pas një lufte të rreptë kundër ballistëve, u çlirua», «Në Gjirokastrë hynë partizanët». Këtu formohej një batalion i ri, atje lindte një çetë e re. Ishin këto lajme të gëzuara që ngrohnin zemrat e partizanëve në lëvizje. Çeta marshoi pa pushim gjatë gjithë natës e madje edhe në mëngjes. Ishin ditët e stuhishme plot ngjarje e ndryshime të nëntorit të vitit 1943...

Ndërsa Drinosi fryhej nga ujërat që zbrisnin nga malet, çeta, që kishte kaluar natën e errët lumin e turbullt, po bëhej çdo ditë e çdo orë më e madhe nga partizanët e rinj që vinin për t'u rreshtuar në radhët e saj. Ata dilnin grupe-grupe nga fshatrat e Dropullit, të Pogonit e të Rrëzës së Zezë, që ato ditë, nga lëvizja e madhe e partizanëve, mund të quhej fare mirë «Rrëzë e kuqe». Të gjithë vinin e bashkoheshin në çetë. Kështu që, kur ajo hyri në Gjirokastrën e çliruar, nuk ishte më çetë por një batalion. Forcat e saj ishin ndarë në tri kompani, ashtu siç ndaheshin në atë kohë batalionet partizane. Ajo kishte edhe pushkë, edhe mitralozë, edhe një mortajë të vogël. Por një diçka i mungonte. Batalioni i porsaformuar ende nuk kishte një emër. Ja, ky batalion pa emër hyri në fshatin më të madh të Dropullit, në Derviçan. Këngët partizane jehuan më fort se bubullimat e asaj nate vjeshte. Dhe rrugët e ngushta të fshatit të madh u mbushën me burra, gra e fëmijë, që prisnin me buzëqeshje e zemër të hapur bijtë dhe bijat e tyre të armatosura. Vetëm disa fytyra të errëta strukeshin në buxhak si kukumjaçka të tmerruara nga drita dhe dridheshin e përdridheshin, megjithëse zjarrin e kishin fare pranë në oxhak...

Një ditë më vonë batalioni i ri u rreshtua në sheshin e madh të fshatit. I dërguari i Komitetit Qarkor të Partisë për Gjirokastrën u foli partizanëve të rinj për problemet e kohës dhe detyrat e luftës. Në fund ai shtoi:

«Batalioni juaj i porsaformuar do të marrë emrin e revolucionarit Thanas Ziko!»

Nga rreshtat e partizanëve u dëgjuan disa zëra:

— Kush ka qenë ky Thanas Ziko?

— Nga ishte?

— Ç'ka bërë?

— Ne për herë të parë e dëgjojmë këtë emër!

— Thanas Ziko ishte nga fshati Sopik. Ai ka qenë djalë i vegjëlisë si unë e ti e tjetri e tjetri, — u hodh një partizan i gjatë nga Sopiku i Pogonit.

— Mirë që ka qenë nga fshati yt, po ç'ka bërë pa...

— Ai s'ka punuar këtu në qarkun tonë, por andej nga Tirana e nga Berati e më shumë jashtë shtetit.

— As ti nuk e di mirë historinë e tij?

— Unë di kryesoren, — u përgjegj me bindje partizani i gjatë nga Sopiku i Pogonit. — Ai ka qenë militant komunist dhe ka vdekur duke luftuar për komunizmin.

Thanasi ka qenë një revolucionar dhe, ashtu siç tha edhe ai bashkëfshatari i tij, ai ka punuar e vepruar më shumë jashtë Shqipërisë, në Francë, Jugosllavi e gjetkë, — e mori përsëri fjalën i dërguari i Komitetit Qarkor të Partisë. Dhe e mbylli kështu bisedën e tij me partizanët: «Ju tani, shokë, do ta mësoni mirë historinë e Thanas Zikos, emrin e të cilit ka marrë

batalioni juaj. Dhe jo vetëm do ta mësoni, por me siguri që do ta plotësoni e do ta pasuroni me ngjarje, luftëra dhe heroizma të reja».

Kështu e nisi rrugën e tij luftarake një batalion i ri, që përbëhej nga djem e vajza të minoritetit në Shqipëri. Ky batalion, nën udhëheqjen e Partisë Komuniste Shqiptare dhe nën drejtimin e Shtabit të përgjithshëm, luftoi për krah me partizanët e tjerë shqiptarë, shkroi me gjak faqe të reja heroizmi dhe hyri në historinë e Ushtrisë Nacionalçlirimtare të popullit shqiptar, pjesë përbërëse e së cilës ka qenë.

Dhimitër Shuteriqi, shok i ngushtë dhe bashkëluftëtar i Thanasit në luftën kundër fashizmit gjatë viteve të vështira të emigracionit jashtë atdheut, shkruan për këtë batalion:

«Gjatë luftës nacionalçlirimtare, kur për herë të parë kam dëgjuar se në qarkun e Gjirokastrës luftonte një batalion partizan, i cili mbante emrin e Thanas Zikos, më bëhej sikur e shihja Thanasin të gjallë, në krye të batalionit vetë, tek sulmonte, i madh siç ishte në shtat, me ata sy të mëdhenj që i shkrepëtinin rrufeshëm kur përmëndeje emri i armikut, me atë trup gjithë eshtra e kokalla të forta, që shprehte një forcë të jashtëzakonshme karakteri dhe një gatishmëri të rrallë për të sulmuar...»

Më kujtohet një takim që kam patur me nënën e tij plakë pas çlirimit, së cilës i thashë dy fjalë për Thanasin, të cilin kisha patur fatin ta njihja jo shumë muaj përpara se të vdiste. Plaka e urtë më tha: «Jo, more bir, nuk sosi dot këtu, që të na kishte parë e ta shihnim dhe një herë, të shihte se si lufta nisi dhe të mbyllte sytë. Po ai këtu ka

qenë, more bir. Ti ke dëgjuar për batalionin «Thanas Ziko». Zëre se ishte Thanasi vetë në luftë», — dhe tregoi diçka me dorë tutje, sikur me atë gjest të desh të tregonte trimëritë që u bënë me emrin e tij emblemë partizanësh...»

NISJA E SHTEGTIMEVE

Në prak të vjeshtës mëngjezet janë të bukura e të freskëta në fshatrat malore të krahinës së Pogonit. Shpatet e pjerrëta të Nemërçkës mbulohen me lule shumëgjyrëshe, ashtu si fushat në pranverë. Kopshtijet e vreshtat, të ngarkuar me rrush e pemë të arrira, sikur i ftojnë kalimtarët për një vizitë... Pyjet e Opsadhës e të Makrikampit vishen me ngjyrrat më të bukura e më të larmishme. Në këtë stinë, vozaxhinjtë e Sopikut, të fshatit më të madh të kësaj krahine të largët, merrnin monopetet e kthimit për në vatrë familjare. Por kishte edhe të tjerë që pikërisht në këto ditë të bukura bëheshin gati të linin follenë e ngrohtë familjare e të merrnin rrugën e vështirë për në vende të largëta e shtigje të panjohura...

Pa shkrepur mirë rrezet e para të diellit, në majat e larta të Nemërçkës, nga një shtëpi e vogël e lagjes Filiates të Sopikut doli një djalosh i gjatë dhe i hollë, i veshur gjysmëfshatar e gjysmëqytetar, me një bohçe në dorë. Rrugët e fshatit në prak të agimit të ditës së re ishin ende të shkreta. Aty-këtu dëgjoheshin zilet e dhive, që dilnin tufa-tufa

nga oborret e shtëpive për të shkuar në kullotë. Djaloshi herë-herë qëndronte në mes të rrugës e vështronte rreth e rrotull sikur kërkonte të përshëndetej me gurët e rrugës, ku kishte bërë hapat e para, dhe me drurët e lagjes, ku kishte luajtur i shkujdesur me shokët e fëmijnisë.

Pas tij doli një grua jo shumë e kaluar nga mosha, por e plakur para kohe nga puna e rëndë e nga hallet e jetës. Ajo mbante prej kapistre një gomar që kishte si ngarkesë vetëm një velenxë ngjyrë portokalli, të cilën e kishte punuar vetë me duart e saj. «Ç'e do velenxën, moj nënë?», — i kishte thënë djali kur bënin gati sendet që ai do të merrte me vete. «Dimrin e kemi përpara, mor djalë! Me se do të mbulolesh natën nëpër shtëpitë e botës?» «Unë desha të kisha vetëm një bohçe dhe asgjë tjetër, sepse, kur je në rrugë, për bela i ke plaçkat e tepërta. Lere pastaj që mund ta harrosh në ndonjë vend e të humbasë». «Për këtë më mërzitesh ti? Le të humbasë! Ti të jesh shëndoshë e mirë, pa të tjerat...», — dhe s'kishte arritur ta mbaronte fjalën, se ishte shkrehur në lot. Ajo i thirri të birit me një zë çuditërisht të ndryshuar:

— Thanas! Sille bohçen ta ngarkojmë në gomar. Rruga është e gjatë, o bir, shumë e gjatë dhe do të më lodhesh.

Djali ja dha bohçen pa i thënë gjë. Ai dukej shumë i menduar dhe në zemër sikur ndjente një peshë të rëndë. Ishte hera e parë që largohej nga shtëpia për një udhëtim të gjatë drejt së panjohurës, hera e parë që linte fshatin e tij të lindjes e merrte rrugën e botës së madhe...

Nëse djali ishte i menduar e melankolik, e ëma